

Prof. dr Stanko BEJATOVIĆ
Pravni fakultet
u Kragujevcu

Pregledni članak
UDK: 340.134:343.13(497.11)
Primljeno: 15. novembra 2016. god.

REFORMA KRIVIČNOG PROCESNOG ZAKONODAVSTVA SRBIJE I MEĐUNARODNI PRAVNI STANDARDI (USKLAĐENOST ILI NE?)

Predmet stručno-kritičke analize u radu su tri grupe pitanja. Prvo, tu je pitanje koje se tiče pojma i vrste međunarodnih pravnih standarda u oblasti krivičnog procesnog prava. Osnovni zaključak analize ove grupe pitanja je stav autora da danas prostor međunarodne zajednice kao celine karakteriše prisustvo ne malog broja standarda koji obzirom na ovo imaju bezmalo i univerzalni karakter. Slučaj npr. sa standardom efikasnosti krivičnopravne zaštite. Kao takvi sve više su prisutni u ne malom broju krivičnog procesnih zakonodavstva – istina negde manje a negde više). Polazeći od ovog autor, nakon opštih napomena o ovoj kategoriji standarda (u okviru druge grupe pitanja) obrazlaže razloge neophodnosti njihove implementacije u nacionalna krivičnog procesna zakonodavstva. Među ne malim brojem razloga ovog karaktera autor posebnu pažnju posvećuje analizi sledećih: To su: sve veći međunarodni karakter kriminaliteta, a posebno njegovih najtežih oblika čija je nužna posledica neminovnost preduzimanja kordiniranih, usaglašanih, zajedničkih akcija na polju borbe protiv istog, i to ne samo na regionalnom nivou, već i na nivou društva kao celine; drugo, sve veći broj međunarodnih pravnih akata i drugih stavova relevantnih međunarodnih subjekata u kojima su inkorporirani opšteprihvaćeni međunarodni pravni standardi i na taj način indi-

rektno i preuzeta obaveza usaglašavanja sadržaja nacionalnih zakonskih tekstova sa ovim aktima; treće, neefikasnost krivičnih postupaka koja je takođe poprimila nadnacionalni karakter, a što ima za posledicu i traganje za različitim vrstama krivičnih postupaka zasnovanih na kriterijumu težine krivičnog dela što dalje za svoj rezultat ima i pojavu sve većeg broja pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima; četvrto, izazovi organizovanog kriminala, korupcije i terorizma (a u nekim zemljama i ratnih zločina) koji neminovno dovode do stvaranja posebnih postupaka koji predstavljaju odstupanje od tradicionalnih krivičnog procesnih rešenja, a što se opravdava potrebom pojačanja krivične represije; peto, posmatrano u okvirima Evrope i ne samo Evrope tu su i sve brojnije odluke Evropskog suda za ljudska prava čijim se autoritativnim interpretacijama očituje dosegnuti nivo univerzalnosti ljudskih prava o kojima odlučuje; šesto, sve veći integracioni procesi koji pod uticajem različitih činilaca dolaze sve više do izražaja, a koji za svoju posledicu imaju i standardizaciju ne malog broja inistituta posebno iz krivičnog procesne oblasti; Sedmo, uticaj krivičnog procesne nauke – njenog dosadašnjeg razvoja i njenih dostignuća koja koristi savremeni civilizovani svet bez obzira o kojem njegovom delu se radilo; Osmo, jak i sasvim opravdan uticaj nauka i naučnih saznanja u drugim oblastima koje se ubrzano razvijaju u poslednjim decenijama i pokazuju rezultate sa značajnim implikativnim mogućnostima i u krivičnom postupku; deveto, izmenjeni, skoro unificirani pristup slobodama i pravima ne samo okrivljenog i lica oštećenog krivičnim delom već, i drugih učesnika krivičnog postupka, što neminovno za svoju posledicu ima i nužnost njihove implementacije u nacionalno krivičnog procesno zakonodavstvo koje se, sasvim opravdano, smatra i jednim od osnovnih seizmografa njihovog poštovanja; deseto, sve veća uloga i značaj međunarodnog krivičnog prava i međunarodnih pravosudnih institucija; Jedanaesto, uslov za članstvo u relevantne međunarodne asocijacije.

Treća, centralna grupa pitanja ovog rada posvećena je konkretnoj analizi stepena implementacije pojedinih međunarodnih pravnih standarda u dosadašnjem procesu reforme krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije (slučaj npr. sa standardima koji se tiču efikasnosti krivičnog postupka, koncepta istrage, jačanja sloboda i prava učesnika krivičnog postupka, prava na pravni lek i efikasan sistem pravnih lekova i mera za obezbeđenje prisustva

okrivljenog u krivičnom postupku). U analizi ove grupe pitanja autor je posebnu pažnju posvetio svom viđenju načina i puteva potpune implementacije analiziranih standarda u krivično procesno zakonodavstvo Srbije, što po shvatanju autora treba da bude realizovano nastavkom rada na reformi njenog krivičnog procesnog zakonodavstva – pre svega ZKP započetom zakonodavnim aktivnostima u ovoj oblasti 2001. god.

Ključne reči: Međunarodni pravni standardi, Krivično procesno zakonodavstvo, Srbija, krivični postupak, krivičnoprocesni subjekti, Zakonik o krivičnom postupku, pravni sistem, implementacija, istraga, okrivljeni, pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima, sistem pravnih lekova, oštećeni.

1. Međunarodni pravni standardi u oblasti krivičnog procesnog prava (Opšte napomene)

Poslednjih nekoliko desetina godina nauku krivičnog procesnog prava, a time i krivičnoprocesno zakonodavstvo koje prati rezultate te nauke karakterišu ne male osobenosti. Posmatrano uopšte njihov zajednički imenitelj su ne samo obimne, već i izuzetno značajne promene u krivičnom procesnom zakonodavstvu. Promene su takvog obima i karaktera da pojedini autori, čini se ne bez osnova, govore i o istinskom prekomponovanju krivičnog horizonta.¹ Odnosno, promene su tako česte da se sa puno osnova može postaviti i pitanje: Da li su one u skladu sa po prilično konzervativnim karakterom ove grane prava?² Pojedinačno posmatrano nekolicke su osobenosti koje karakterišu krivičnopravnu nauku i krivičnoprocesno zakonodavstvo koje, sasvim opravdano prati rezultate nauke, ovog perioda. To su:

– *Izuzetan stepen dinamičnosti* koji za svoj rezultat ima izuzetno česte zakonodavne intervencije u zakonskim i podzakonskim aktima ovog karaktera. Iz godine u godinu sve su intezivnije zakonodavne aktivnosti koje za svoju posledicu imaju ne samo česte izmene i dopune krivičnoprocesnih zakona, već

1 M. Delmas-Marty, Introduction, in M. Delmas-Marty (sous la direction de), Procédures pénales d'Europe (Allemagne, Angleterre et pays de Galles, Belgique, France, Italie), Presses Universitaires de France, Paris, 1995, 31.

2 Bejatović, S., Efikasnost krivičnog postupka kao međunarodni pravni standard (Poglavlje 23 i krivično procesno zakonodavstvo Srbije,-,Norma, praksa i mere unapređenja), Zbor. „Evropske integracije i kazeno zakonodavstvo (Poglavlje 23,-,Norma, praksa i mere unapređenja)”, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Berograd, 2016, str. 329.

i donošenje potpuno novih zakonskih tekstova. Ilustracije radi, u prilog ispravnosti ovakve jedne konstatacije dovoljno je istaći samo izuzetno veliki broj zakonodavnih intervencija u krivičnoprocesnim zakonodavstvima svih država bivše Jugoslavije.³ Ako se ovome doda i činjenica da skoro nema ni jedne evropske države koja u ovom vremenskom intervalu nije ne jednom već i po nekoliko puta izvršila manje ili veće izmene u svom krivičnom procesnom zakonodavstvu onda ovakva jedna konstatacija ne samo da još više dobija na svom značaju već čini se, takođe ne bez razloga, daje i pravo za postavljanje prednje formulisanog pitanja odnosa ovako čestih intervencija i po prilično konzervativne prirode krivičnog zakonodavstva uopšte, a time i krivičnog procesnog zakonodavstva kao njegove prirodne celine.

– *Sve veći značaj opšteprihvaćenih međunarodnih pravnih standarda u normativnoj razradi pojedinih krivičnoprocesnih instituta.* Danas, kao nikada pre sve je dominantniji uticaj opšteprihvaćenih – međunarodnih pravnih standarda iz ove grane prava⁴ na nacionalna zakonodavna rešenja bez obzira na njihove nacionalne i druge specifičnosti. Iole detaljnija analiza razloga intervencija u najvećem broju krivičnoprocesnih zakonodavstva, posebno na prostoru bivše Jugoslavije, pokazuje da je jedan od glavnih ciljeva intervencije usaglašavanje konkretnog zakonskog teksta sa opšteprihvaćenim međunarodnim pravnim standardima iz ove oblasti. Svakako uz njihovo manje ili veće prilagođavanje društveno-političkim prilikama i drugim osobenostima konkretne države.

– *Stvaranje normativne osnove za povećanje efikasnosti krivičnog postupka.* Odnosno, stalno traganje za rešenjima koja će učiniti krivični postupak efikasnijim s tim da to ne ide na uštrb međunarodnim aktima i nacionalnim zakonodavstvom zagarantovanih sloboda i prava učesnika krivičnog postupka.

– *Sve izraženija multilateralna i bilateralna međunarodna krivičnopravna saradnja i sve veća uloga međunarodnog krivičnog prava i međunarodnih pravosudnih institucija.*⁵

3 Vidi: Zbor. „Pravni lekovi u krivičnom postupku (Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni)”, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, 2016.

4 Pod međunarodnim pravnim standardima treba shvatiti ono što se stabilizovalo u svojoj elementarnoj pravnoj formi, bilo kao ideja, bilo kao pravna činjenica, što jeste, ili bi moglo predstavljati univerzalni minimum nekog pravnog pravila, nezavisno od toga da li je sastavni dio pozitivnog unutrašnjeg ili međunarodnog prava (N. Matovski, Međunarodni pravni standardi o kaznenom (krivičnom) postupku, RKK br. 3, 2009, str. 285). Odnosno, međunarodni pravni standard je pravni pojam, rezultat sublimacije pravnog iskustva i znanja, napredovanja norme do načela (V. Kambovski, Pravda i vnatrešni rabati na Evropskata unija, Praven fakultet „Justinijan Prvi“, Skopje, 2005, str. 311) (O tome vidi i : S. Beljanski, Međunarodni pravni standardi o krivičnom postupku, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2001. g. str. 10).

5 Vidi: S. Bejatović, Međunarodna krivičnopravna saradnja kao instrumenat suzbijanja kriminaliteta, Zbornik „Savremene tendencije krivične represije kao instrumenat suzbijanja kriminaliteta”, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2010, str. 93-114.

Kao rezultat iznesenih osobenosti trenutnog stanja krivičnog procesnog zakonodavstva kao celine danas više nego ikada ranije dolazi do sve većeg smanjenja razlika u krivičnoprocesnim zakonodavstvima pojedinih zemalja, odnosno danas više nego ikada pre pojedini krivičnoprocesni instituti, bez obzira iz kojih sistema (kontinentalnog ili anglosaksonskog) potiču, dobijaju sve više karakter univerzalnosti i kao takvi bivaju inkorporirani u najveći broj nacionalnih krivičnoprocesnih zakonodavstava (slučaj npr. sa raznim vidovima pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima,⁶ sa specifičnostima krivičnih postupaka za najteže oblike kriminaliteta,⁷ sa krivičnopravnim tretmanom maloletničke delikvencije uopšte⁸ i sl.⁹).

Obzirom na izneseno stanje krivičnog procesnog zakonodavstva uopšte neminovno se postavlja pitanje: Koje su to okolnosti koje su dovele do ovakvog stanja današnje nauke ove grane prava odnosno ovakvih osobenosti krivičnog procesnog zakonodavstva posmatrano uopšte? Okolnosti su višestruke. Među njima poseban značaj imaju sledeće:

Prvo, sve prisutniji internacionalni karakter kriminaliteta, a posebno njegovih najtežih oblika usled čega se, kao neminovnost, javlja i potreba preduzimanja kordiniranih, usaglašanih, zajedničkih akcija na polju borbe protiv istog, i to ne samo na regionalnom, već i na nivou međunarodne zajednice kao celine. Već poodavno iza nas su vremena kada je borba protiv kriminaliteta, a posebno njegovih najtežih oblika bila samo nacionalni problem. Već poodavno je kristalno jasno da kriminalna politika jedne zemlje ne može biti ograničena kineskim zidom, pa čak ni onda kada je reč o sasvim različitim tipovima društva. Iz godine u godinu sve je veći broj primera koji govore o zajedničkim akcijama međunarodne zajednice kada je u pitanju kriminalitet. Osnovni ili jedan od osnovnih razloga za ovakav trend je činjenica da savremeni kriminalitet, posebno neki njegovi pojavni oblici, više nije samo ili isključivo nacionalni problem, nego međunarodni, pa je neminovno preduzimanje zajedničkih mera u borbi protiv kriminaliteta, ne samo na regionalnom planu, nego i šire. Potreba

6 Vidi: V. Đurđić, Krivičnoprocesno zakonodavstvo kao normativna pretpostavka efikasnosti postupanja u krivičnim stvarima, Zbor. „Krivično zakonodavstvo, organizacija pravosuđa i efikasnost postupanja u krivičnim stvarima”, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2008, str. 9-39.

7 M. Škulić, Organizovani kriminalitet- Pojam i krivičnoprocesni aspekt, Dosije, Beograd, 2003.

8 Vidi: Aktelna pitanja maloletničke delikvencije, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2008.

9 Vidi: S. Bejatović, Međunarodni pravni standardi u oblasti krivičnog procesnog prava i način njihove implementacije u ZKP RS, Zbornik „Zakonodavni postupak i kazneno zakonodavstvo”, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2009, str. 75-119.

sprečavanja transnacionalnih kriminalnih aktivnosti nužno zahteva i transnacionalne mehanizme borbe protiv kriminaliteta¹⁰.

Drugo, stalan rast broja krivičnih predmeta, a da to nije istovremeno praćeno i odgovarajućim povećanjem broja sudija i tužilaca, kao i preterano inkriminisanje određenih ponašanja kao krivičnih dela,¹¹ što ima za posledicu i neefikasnost krivičnih postupaka koja je takođe poprimila nadnacionalni karakter¹². Kriza u koju je zapalo, pre svega, kontinentalno krivično procesno zakonodavstvo po ovom pitanju imala je za posledicu i preispitivanje klasičnih procesnih načela (pre svega istražnog načela, načela sudske odgovornosti i načela istraživanja materijalne istine) i traganje za različitim vrstama krivičnih postupaka zasnovanih na kriterijumu težine krivičnog dela koje je predmet krivičnog postupka i ozakonjenje ne malog broja instituta svojstvenih anglosaksonskom pravnom sistemu i u krivičnoprocesnim zakonodavstvima kontinentalnog pravnog sistema. Slučaj pre svega sa institutom sporazuma o priznanju krivice-krivičnog dela¹³. U ovom kontekstu kada je reč o lakšim krivičnim delima određene smernice su date, pre svega, u *Preporuci N^o R (87) 18* Komiteta ministara Saveta Evrope o pojednostavljenju krivične pravde¹⁴ koja, u slučajevima ovih krivičnih dela, stavlja naglasak na skraćene postupke, poravnanje nadležnih državnih organa kao zamenu za krivično gonjenje i pojednostavljene forme postupanja, dok za druga krivična dela predlaže pojednostavljenje redovnog postupka, što sve za svoj rezultat ima i pojavu sve većeg broja pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima.¹⁵ Nasuprot ovom, izazovi organizovanog kriminala, korupcije i terorizma (a u nekim zemljama i ratnih zločina) doveli su do stvaranja posebnih postupaka koji predstavljaju odstupanje od tradicionalnih krivičnoprocesnih rešenja, što se opravdava potrebom pojačanja krivične represije.¹⁶

10 Simović, M., *Internacionalizacija suzbijanja organizovanog kriminaliteta*, Zbor. „Suzbijanje organizovanog kriminala kao preduslov vladavine prava”, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2016, str. 85-102.

11 J. Pradel, *Droit pénal comparé*, 2e édition, Dalloz, Paris, 2002, 603.

12 Vidi: Zbor. „Krivično zakonodavstvo, Organizacija pravosuđa i efikasnost postupanja u krivičnim stvarima”, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2008.

13 Vidi: Nikolić, D., *Sporazum o priznanju krivice*, JP Sl. glasnik, Beograd, 2009.

14 Recommendation N^o R (87) 18 of the Committee of Ministers to Member States concerning the Simplification of Criminal Justice (Adopted by the Committee of Ministers on 17 September 1987 at the 410th meeting of the Ministers' Deputies).

15 O tome detaljnije vidi: Zbor. „Alternativne krivične sankcije i pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima”, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2009.

16 E. Rubi-Cavagna, *L'extension des procédures dérogatoires*, *Revue de science criminelle et de droit pénal comparé*, n° 1, Paris, 2008, 24.

Treće, sve veći integracioni procesi koji pod uticajem različitih činilaca dolaze sve više do izražaja, a koji za svoju posledicu imaju i standardizaciju ne malog broja instituta posebno krivičnog procesne oblasti. Ta standardizacija je takva da i pored toga što nemamo unificirano krivično procesno zakonodavstvo ono sve više dobija karakter unifikacije tako da se, posmatrano npr. u okvirima Evrope po nizu instituta već danas može govoriti o njihovom supranacionalnom karakteru¹⁷. Ilustracije radi dovoljno je navesti samo činjenicu brojnosti pravnih dokumenata Evropske unije koje se odnose na ovu problematiku i koji potvrđuju, s obzirom na svoj sadržaj, ovakvu jednu konstataciju, a među njima poseban značaj ima upravo Lisabonski ugovor koji iako nije prihvatio naj snažniji supranacionalni model – unifikaciju krivičnog prava država članica Evropske unije, ipak se bitno udaljio od klasičnog međunarodnog pravnog modela koperacije i do sada najpotunije daje doprinos „evropeizaciji nacionalnog prava država članica.“¹⁸ Kao rezultat svega ovog u okviru zemalja članica Saveta Evrope i Evropske unije dolazi do povećanog prilagođavanja nacionalnih krivičnih sistema evropskim standardima, pri čemu su u prvom planu instrumenti krivičnog procesnog karaktera. Jednom rečju može se reći da sve više nastaje evropski koncept krivičnog postupka zasnovan na modelu pravičnog procesa. Njegov stožer je pravo na pravično suđenje, predviđeno u članu 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima, koje predstavlja sudski izraz vladavine prava na kojoj se zasniva sama Konvencija.¹⁹ Ovome dodajmo i to da o potrebi za uspostavljanje standarda pravičnog postupka govori i Povelja o osnovnim pravima Evropske Unije, potpisana u Nici 2000. godine,²⁰ koja sadrži upravo odredbu o pravu na pravično suđenje.²¹ Pored ovog, krivični postupak je najčešći

17 I. Simović-Hiber, Konzervativnost krivičnih pravnih normi i realnost novih formi kriminaliteta, Zbornik „Krivično zakonodavstvo i standardi Evropske unije“, Srpsko udruženje za krivično pravnu teoriju i praksu, Beograd, 2010.

18 Tiedemann, K., Die Europaisierung des Strafrechts, u: Kreuzer, Scheuing, Sieber; Die Europaisierung der mitgliedstaatlichen Rechtsordnungen in der Europäischen Union, Baden-Baden, 1977, str. 131.

19 Reč je o jednom od značajnih prava okrivljenog proklamovanog čl. 6. Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. Odnosno o vrhovnom („stožernom“) načelu krivičnog postupka čiju suštinu čini postupanje prema pojedincu u skladu sa autoritativnim pravnim standardima koje udovoljava normativnim očekivanjima (V. Đurđić, Načelo pravičnog postupka, Revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 3/2006, str. 67-93). Kao takvo, načelo pravičnog postupka kao međunarodni pravni standard obuhvata: Zabranu diskriminacije između stranaka; Pravo stranaka da prisustvuju krivičnom postupku i da budu saslušane; „Jednakost oružja“; Zabranu nezakonitih dokaza; Samostalnu i nezavisnu sudsku vlast; Pravo na odbranu i obavezno obrazloženje sudskih odluka.

20 Charte des droits fondamentaux de l'Union européenne, (Charte n° 2000/C 364/01 du 18 décembre 2000, JOCE C.364 du 18 décembre 2000).

21 Reč je o stavu 2. člana 47. koji uređuje pravo na delotvoran pravni lek i pristup nezavisnom sudu.

predmet inicijativa i u okviru Trećeg stuba nazvanog Prostor slobode, bezbednosti i pravde, o čemu svedoče promene u materiji ekstradicije, međunarodne krivičnopravne pomoći, uzajamnog priznanja sudskih odluka, evropskog naloga za hapšenje, itd.²² Crvena nit koja spaja navedene procesne ustanove je pojednostavljenje uslova za njihovu primenu, što za neposredni cilj ima efikasnije suprotstavljanje kriminalitetu. Međutim, u vezi sa ovim treba uzeti uobzir i još jednu ništa manje važnu činjenicu. Ona je vezana za značaj odluka Evropskog suda za ljudska prava čijim se autoritativnim interpretacijama očituje dosegnuti nivo univerzalnosti ljudskih prava o kojima odlučuje. Ovo posebno s obzirom na činjenicu da su odredbe Konvencije nedovoljne jer ona, pored klasičnih pravnih pravila, sadrži i manje precizna, fleksibilna pravna pravila – pravne standarde, koji kao koncentracija ideje prava čine polaznu osnovu i pravni temelj za uređenje svih važnih načela i opštih instituta krivičnog postupka²³. Iz ovih razloga za razumevanje pravog značenja i suštine pravnih standarda Konvencije neophodno je i izučavanje odluka Evropskog suda za ljudska prava²⁴. Na kraju u vezi sa ovim faktorom dodajmo i to da će on u vremenu koje je pred nama biti još aktuelniji budući da se opšteprihvaćeni – međunarodni pravni standardi i iz ove oblasti neprestano usavršavaju, a njihova aktuelnost svakim danom je sve veća.

Četvrto, uticaj krivičnopravne nauke – njenog dosadašnjeg razvoja i njenih dostignuća koja koristi savremeni civilizovani svet, koji je danas itekako prisutan. I upravo može se reći da se u tome nalazi i kriminalno-politički smisao i opravdanost održavanja komunikacija i davanja informacija o stanju i dostignućima nauke krivičnog prava u pojedinim zemljama i na pojedinim regionima i kontinentima koje se ostvaruju na međunarodnom planu putem Ujedinjenih nacija, regionalnih međunarodnih organizacija i institucija. Zahvaljujući ovome, i pored toga što postoje određene razlike koje su međusobno manje ili veće, a ponekad i suštinske, ipak se danas, posmatrano uopšte, može govoriti i o opštim tendencijama krivičnog procesne nauke i o njihovom ogromnom uticaju na zakonska rešenja konkretnih zemalja neovisno od toga o kakvom tipu društva se radi. Primer posebno vredan pažnje kada je reč o ovom

22 Više o tome vidi: S. Manacorda, *L'intégration pénale indirecte*, Revue de science criminelle et de droit pénal comparé, n° 1, Paris, 2005, 10, 11.

23 V. Đurđić, *Evropski standardi zaštite sloboda i prava osumnjičenih i okrivljenih lica*, Zbornik „Krivično zakonodavstvo i standardi Evropske unije”, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2010.

24 S. Bejatović, *Krivičnog procesno zakonodavstvo kao instrumenat državne reakcije na kriminalitet*, Zbornik „Kriminal i državna reakcija: Fenomenologija, mogućnosti, perspektive”, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2011. str. 87.

faktoru su stavovi Međunarodnog udruženja za krivično pravo (AIDP) u okviru kojih, čini se upravo u najvećem mogućem stepenu, dolaze do izražaja zalaganja krivičnopravne nauke uopšte. Najbolja ilustracija za tako nešto je i rezolucija XVIII kongresa AIDP koji je održan u Istanbulu u septembru 2009. godine. U radu Kongresa je upravo konstatovano da „treba normativno ograničiti i redefinisati aktuelnu tendenciju „dinamizma i evolucije“ najtežih oblika kriminaliteta, u balansiranom odgovoru krivičnog prava na nužno širenje osnovnih pojmova, što uključuje i prethodno pitanje, problem odnosa opšteg i posebnog u krivičnim zakonima. U tekstu pomenute rezolucije (koje čak nose naslov: Proširenje formi pripremanja i saučesništva) eksplicitno se naglašava: „... radi se o novim inkriminacijama koje su odgovor na nove oblike kriminaliteta, najčešće organizovanog i transnacionalnog tipa, koji se razvio poslednjih godina na podlozi novih mogućnosti i kontradikcija savremenog globalizovanog društva. Polazeći od nesumnjive činjenice da je organizovani kriminalitet u svom internacionalizovanom obliku, između ostalih razloga plod tehnološkog i komunikacijskog progresa, moćniji u ugrožavanju bazičnih interesa društva i pojedinca nego do sada, lako se dolazi do zaključka da je nužno da reakcija bude efikasnija. Međutim, jasno je da tako prepoznat fenomen ne sme dovesti do ugrožavanja osnovnih (krivično)pravnih principa i osnovnih ljudskih prava i sloboda.“²⁵

Peto, uticaj nauka i naučnih saznanja u drugim oblastima. Pored krivičnopravne nauke izuzetno značajna okolnost od uticaja na konstatovanu osobenost današnje krivičnog procesne, odnosno krivičnopravne nauke uopšte, a time i ove grane zakonodavstva sadržana je u jakom i sasvim opravdanom uticaju nauka i naučnih saznanja u drugim oblastima koje se ubrzano razvijaju u poslednjim decenijama i pokazuju rezultate sa značajnim implikativnim mogućnostima i u krivičnom postupku. Ilustracije radi može se navesti snažan razvoj medicinskih i tehničkih nauka koji imaju veliki uticaj na ne mali broj pitanja krivičnog procesnog prava posmatrano uopšte.²⁶ Slučaj npr. sa dnk analizom. Zatim, tu spadaju i mnogobrojna empirijska istraživanja koja su dovela do ne malog broja novih saznanja po pitanjima vezanim za krivični postupak, kao i praktična iskustva pojedinih zemalja u vezi sa ovim vidom suprotstavljanja kriminalitetu. Dalje, tu je i izmenjeni pristup slobodama i pravima ne samo okrivljenog i lica oštećenog krivičnim delom, već i drugih učesnika krivičnog postupka, kao jednom od najvećih vrednosti savremenog čovečanstva, vrednos-

25 Citirano po: I. Simović-Hiber, Konzervativnost krivičnopravnih normi i realnost novih formi kriminaliteta, Zbornik „Krivično zakonodavstvo i standardi Evropske unije”, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2010.

26 Vidi npr. B. Simonović, Indetifikciono veštačenje tragova nastalih na okviru pištolja na čauri, Revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 3/09.

ti čijim se seizmografom, sasvim opravdano, smatra upravo krivično procesno pravo, odnosno krivičnoproceno zakonodavstvo kao njegov rezultat.²⁷

Šesto, sve veća uloga i značaj međunarodnog krivičnog prava i međunarodnih pravosudnih institucija. Na kraju, ali niukom slučaju ne kao manje važno, jedna od veoma bitnih okolnosti od uticaja na rešenja ne malog broja pitanja krivičnog procesnog prava je i sve veća uloga i značaj međunarodnog krivičnog prava i međunarodnih pravosudnih institucija. Ilustracije radi dovoljno je navesti sve prisutnji stav ne samo o povećanoj ulozi međunarodnog krivičnog prava, već i njegovoj o neposrednoj primeni i njegovom primatu nad nacionalnim zakonodavstvom.²⁸

Iz iznesenog, iako kraćeg izlaganja, jasno je da i pored toga što postoje određene razlike po pojedinim pitanjima krivičnog procesnog prava, istina kod nekih manje a kod nekih veće, može se konstatovati da danas, posmatrano uopšte, postoji ne mali broj instituta i drugih rešenja koji predstavljaju opšteprihvaćene standarde ne samo u regionalnim okvirima, već i na nivou međunarodne zajednice kao celine. Posmatrano pojedinačno među najvažnije pravne standarde ovog karaktera kada je reč o krivičnom procesnom pravu uopšte spadaju: Pravo na pravično suđenje; Efikasan krivični postupak s tim da to nije na uštrb zakonitosti rešenja konkretne krivične stvari i ugrožavanja zagarantovanih sloboda i prava učesnika krivičnog postupka; Javnost suđenja; Načelo ne bis in idem; Jačanje sloboda i prava učesnika krivičnog postupka; Ustanovljavanje posebnih krivičnih postupaka i posebnih organa za pojedine vrste kriminaliteta (slučaj npr. sa organizovanim kriminalitetom, maloletničkom delikvencijom i sl); Predviđanje novih procesnih metoda i sredstava u postupku rasvetljavanja pojedinih krivičnih dela; Veća zaštita učesnika krivičnog postupka, a posebno interesa oštećenog lica; Pravo na pravni lek i efikasan sistem pravnih lekova; Predviđanje pritvora samo kao izuzetne mere za obezbeđenje prisustva u krivičnom postupku i povećanje broja mera obezbeđenja prisustva okrivljenog u krivičnom postupku.²⁹

27 S. Bejatović, *Međunarodni pravni standardi o lišenju slobode i Ustav Republike Srbije*, Zbornik „Pravni sistem Srbije i standardi Evropske unije i Saveta Evrope”, Pravni fakultet Kragujevac, 2008. str. 55-68.

28 Slučaj. npr. sa našom zemljom gde je izričito propisano „Ustavom se jamče, i kao takva, neposredno primenjuju ljudska i manjinska prava zajamčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, potvrđenim međunarodnim ugovorima i zakonima.....” (čl. 18. st. 2. Ustava Republike Srbije, Sl. glasnik RS, br. 98/2006).

29 Vidi: Zbornik „Krivično zakonodavstvo i standardi Evropske unije”, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2010.

2. Razlozi neophodnosti implementacije međunarodnih pravnih standarda u nacionalno krivičnog procesno zakonodavstvo

Kao rezultat prednje iznesene činjenice postojanja ne malog broja standarda u oblasti krivičnog procesnog prava kao celine jedna od nespornih osobenosti današnjeg stanja krivičnog procesnog zakonodavstva uopšte, a ne samo zakonodavstva zemalja jednog regiona je sve veće smanjenje razlika u krivičnog procesnim zakonodavstvima pojedinih zemalja. Danas više nego ikada pre pojedini krivičnog procesni instituti, bez obzira iz kojih sistema (kontinentalnog ili anglosaksonskog) potiču, dobijaju sve više karakter univerzalnosti i kao takvi bivaju inkorporirani u najveći broj nacionalnih krivičnog procesnih zakonodavstava (slučaj npr. sa raznim vidovima pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima – pre svega sporazumom o priznanju krivice – krivičnog dela,³⁰ sa specifičnostima krivičnih postupaka za najteže oblike kriminaliteta,³¹ sa krivičnog pravnim tretmanom maloletničke delikvencije³² i sl.³³). U vezi sa ovakvim stanjem današnjeg krivičnog procesnog zakonodavstva postavlja se pitanje: Zašto je to tako? Pitanje na svojoj aktuelnosti posebno dobija ako se dovede u kontekst sa činjenicom da na ovakav stepen usaglašavanja nacionalnih krivičnog procesnih zakonodavstva ne obavezuje nijedan relevantni međunarodni pravni akt. Nije mali broj razloga koji utiču na ovakav jedan trend na polju krivičnog procesnog zakonodavstva uopšte. Nije mali broj razloga koji utiču na „neophodnost“ implementacije međunarodnih pravnih standarda u nacionalna krivičnog procesna zakonodavstva, što za svoj rezultat ima i sve veći stepen njihove ujednačenosti. Među brojem razloga ovog karaktera posebnu pažnju zaslužuju sledeći:

Prvo, sve veći međunarodni karakter kriminaliteta, a posebno njegovih najtežih oblika. Nužna posledica ovakve strukture kriminaliteta je neminovnost preduzimanja kordiniranih, usaglašanih, zajedničkih akcija na polju borbe protiv istog, i to ne samo na regionalnom nivou, već i na nivou društva kao celine. Već poodavno iza nas su vremena kada je borba protiv kriminaliteta, a posebno

30 Vidi: V. Đurđić, *Krivičnog procesno zakonodavstvo kao normativna pretpostavka efikasnosti postupanja u krivičnim stvarima*, Zbor. „Krivično zakonodavstvo, organizacija pravosuđa i efikasnost postupanja u krivičnim stvarima“, Srpsko udruženje za krivičnog pravnog teoriju i praksu, Beograd, 2008, str. 9-39.

31 Škulić, M., *Organizovani kriminalitet – Pojam i krivičnog procesni aspekt*, Dosije, Beograd, 2003.

32 Vidi: *Aktelna pitanja maloletničke delikvencije*, Srpsko udruženje za krivičnog pravnog teoriju i praksu, Beograd, 2008.

33 Vidi: Bejatović, S., *Međunarodni pravni standardi u oblasti krivičnog procesnog prava i način njihove implementacije u ZKP RS*, Zbornik „Zakonodavni postupak i kazneno zakonodavstvo“, Srpsko udruženje za krivičnog pravnog teoriju i praksu, Beograd, 2009. str. 75-119.

njegovih najtežih oblika samo nacionalni problem. Već poodavno je kristalno jasno da različitost rešenja u nacionalnim krivičnoprocesnim zakonodavstvima ne sme da bude prepreka efikasnosti suprotstavljanja kriminalitetu, a jedan od bitnih preduslova za to je i usaglašenost nacionalnog krivičnog procesnog zakonodavstva sa opšteprihvaćenim međunarodnim standardima koji su u funkciji ostvarivanja takvog jednog cilja. Potreba sprečavanja transnacionalnih kriminalnih aktivnosti nužno zahteva i transnacionalne mehanizme borbe protiv kriminaliteta, a oni su nema sumnje trasirani upravo u opšteprihvaćenim međunarodnim standardima po ovim pitanjima.

Drugo, sve veći broj međunarodnih pravnih akata i drugih stavova relevantnih međunarodnih subjekata u kojima su inkorporirani opšteprihvaćeni međunarodni pravni standardi i na taj način indirektno i preuzeta obaveza usaglašavanja sadržaja nacionalnih zakonskih tekstova sa ovim aktima. Primera radi ističemo već navedenu Preporuku N^o R (87) 18 Komiteta ministara Saveta Evrope o pojednostavljenju krivične pravde koja, u slučajevima ovih krivičnih dela, stavlja naglasak na skraćene postupke, poravnanje nadležnih državnih organa kao zamenu za krivično gonjenje i pojednostavljene forme postupanja, dok za druga krivična dela predlaže pojednostavljene redovnog postupka, što sve za svoj rezultat ima i pojavu sve većeg broja pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima kao jednog od obeležja sadašnjeg stanja krivičnog procesnog zakonodavstva bez obzira kom pravnom sistemu pripada.³⁴

Treće, neefikasnost krivičnih postupaka koja je takođe poprimila nadnacionalni karakter³⁵ a koja ima za posledicu i traganje za različitim vrstama krivičnih postupaka zasnovanih na kriterijumu težine krivičnog dela što dalje za svoj rezultat ima i pojavu sve većeg broja pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima.³⁶

Četvrto, izazovi organizovanog kriminala, korupcije i terorizma (a u nekim zemljama i ratnih zločina) koji su doveli do stvaranja posebnih postupaka koji predstavljaju odstupanje od tradicionalnih krivičnoprocesnih rešenja, a što se opravdava potrebom pojačanja krivične represije.³⁷

34 Vidi: S. Bejatović, Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i njihov doprinos efikasnosti krivičnog postupka, Zbornik „Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i alternativne krivične sankcije“, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2009, str. 98.

35 Vidi: Zbor. „Krivično zakonodavstvo, organizacija pravosuđa i efikasnost postupanja u krivičnim stvarima“, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2008.

36 O tome detaljnije vidi: Zbor. „Alternativne krivične sankcije i pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima“, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2009.

37 E. Rubi-Cavagna, L'extension des procédures dérogatoires, Revue de science criminelle et de droit pénal comparé, n° 1, Paris, 2008, 24.

Peto, posmatrano u okvirima Evrope i ne samo Evrope tu su i sve brojnije odluke Evropskog suda za ljudska prava čijim se autoritativnim interpretacijama očituje dosegnuti nivo univerzalnosti ljudskih prava o kojima odlučuje.

Šesto, sve veći integracioni procesi koji pod uticajem različitih činilaca dolaze sve više do izražaja, a koji za svoju posledicu imaju i standardizaciju ne malog broja instituta posebno iz krivičnog procesne oblasti. Ta standardizacija je takva da i pored toga što nemamo unificirano krivično procesno zakonodavstvo ono sve više dobija karakter unifikacije tako da se, posmatrano npr. u okvirima Evrope po nizu instituta već danas može govoriti o njihovom supranacionalnom karakteru.³⁸

Sedmo, uticaj krivičnog pravne nauke – njenog dosadašnjeg razvoja i njenih dostignuća koja koristi savremeni civilizovani svet bez obzira o kojem njegovom delu se radilo.

Osmo, pored krivičnog pravne nauke tu je, nema dileme jak i sasvim opravdan uticaj nauka i naučnih saznanja u drugim oblastima koje se ubrzano razvijaju u poslednjim decenijama i pokazuju rezultate sa značajnim implikativnim mogućnostima i u krivičnom postupku. Zatim, tu spadaju i mnogobrojna empirijska istraživanja u mnogim zemljama koja su dovela do ne malog broja novih saznanja po pitanjima vezanim za krivični postupak, kao i praktična iskustva pojedinih zemalja u vezi sa ovim vidom suprotstavljanja kriminalitetu.

Deveto, izmenjeni, skoro unificirani pristup slobodama i pravima ne samo okrivljenog i lica oštećenog krivičnim delom, već i drugih učesnika krivičnog postupka, što neminovno za svoju posledicu ima i nužnost njihove implementacije u nacionalno krivičnog procesno zakonodavstvo koje se, sasvim opravdano, smatra i jednim od osnovnih seizmografa njihovog poštovanja.

Deseto, jedna od veoma bitnih okolnosti od uticaja na rešenja ne malog broja pitanja krivičnog procesnog prava jeste i sve veća uloga i značaj međunarodnog krivičnog prava i međunarodnih pravosudnih institucija, a što će još više doći do izražaja početkom aktivnog rada Stalnog Međunarodnog krivičnog suda.

Jedanaesto, uslov za članstvo u relevantne međunarodne asocijacije. Slučaj npr. sa Savetom Evrope i Evropskom unijom.

38 Simović-Hiber, I., Konzervativnost krivičnih pravnih normi i realnost novih formi kriminaliteta, Zbornik „Krivično zakonodavstvo i standardi Evropske unije”, Srpsko udruženje za krivičnog pravnu teoriju i praksu, Beograd, 2010.

3. Reforma krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije i međunarodni pravni standardi (Postojeće stanje, načini i putevi potrebnog stepena implementacije)

U skladu sa iznesenim koje sa jedne strane govori o egzistenciji ne malog broja međunarodnih pravnih standarda u oblasti krivičnog procesnog prava, a sa druge strane o razlozima neophodnosti njihove implementacije u nacionalna krivičnoprocesna zakonodavstva u stručnoj javnosti Srbije već od samog početka rada na reformi njenog krivičnog procesnog zakonodavstva prisutna je rasprava po ovom pitanju. Odnosno, prisutno je pitanje ne o neophodnosti implementacije ovih standarda u njeno krivično procesno zakonodavstvo već pitanje: U kojem su stepenu ovi standardi već inkorporirani u njenom krivičnom procesnom zakonodavstvu i kako to zakonodavstvo u potrebnom stepenu usaglasiti sa ovim standardima? Pitanje je postavljeno već sa radom na izradi Zakonika o krivičnom postupku iz 2001. god. i prisutno je u radu na svim njegovim kasnijim izmenama i dopunama. Ovako formulisano pitanje rezultat je vladajućeg stava stručne javnosti Srbije o nespornoj kriminalno-političkoj opravdanosti inkorporiranja ovih standarda u nacionalna krivičnoprocesna zakonodavstva uopšte, a time i Srbije. Obzirom na ovo za pozdraviti je stav nadležnih organa Republike Srbije koji su uključeni u postupak rada ne reformi njenog krivičnog procesnog zakonodavstva da među ključne ciljeve te reforme upravo stave cilj „što potpunija harmonizacija zakonodavstva sa ovim standardima“³⁹. Zahvaljujući tako formulisanom cilju ne mali broj intervencije izvršenih već donošenjem ZKP 2001. godine kojim je započeo proces reforme i njegovim kasnijim izmenama i dopunama preduzete su upravo s ovim ciljem.⁴⁰ Trend novih rešenja u krivičnom procesnom zakonodavstvu Srbije započeo donošenjem ovog zakonskog teksta s navedenim ciljem nastavljen je njegovim kasnijim izmenama i dopunama. Sa ovim intervencijama u krivičnom procesnom zakonodavstvu Srbije ne samo da se nije stalo već su one i intezivirane izmenama i dopunama ZKP iz avgusta meseca 2009. godine⁴¹ koje donose do tada najznačajnije novine po pitanju stvaranja normativne osnove za efikasniji krivični postupak i to prevashodno putem ozakonjenja pojednostavljenih

39 Vidi: Ilić, G., Krivično procesno zakonodavstvo Republike Srbije i standardi Evropske unije, Zbornik, „Krivično zakonodavstvo i standardi Evropske unije”, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2010, str. 34-56.

40 Vidi: Bejatović, S., Mere za povećanje efikasnosti i pojednostavljenje krivičnog postupka, Zbornik „Osnovne karakteristike Predloga novog jugoslovenskog krivičnog zakonodavstva. Udruženje za krivično pravo i kriminologiju Jugoslavije”, Beograd, 2000.str.145-155.

41 Sl. glasnik RS, br.72/09.

formi postupanja u krivičnim stvarima (pre svega sporazuma o priznanju krivice).⁴² No i ovde nije kraj. Postupak je nastavljen i kao rezultat istog dobili smo novi ZKP 2011. god. Ovaj zakonski tekst doneo je takve novine da se slobodno može reći da on predstavlja radikalni raskid sa dotadašnjom krivičnom procesnom tradicijom Srbije. Istina Zakonik sadrži i neka od ranije ustaljena krivičnoprocesna rešenja, ali njihova normativna razrada je znatno drugačija. Među brojnim novinama ovakvog karaktera posebno se ističu one koje se tiču: devalvacije načela istine, potpune adverzijalne konstrukcije glavnog pretresa, značajnog minimiziranja uloge krivičnog suda u postupku utvrđivanja istine, ozakonjenja načela suđenja u razumnom roku, promene procesnog položaja ključnih procesnih subjekata, širenje mogućnosti upotrebe načela oportuniteta krivičnog gonjenja, promene koncepta istrage, širenja mogućnosti zaključenja sporazuma o priznanju krivičnog dela kao reprezentativne forme pojednostavljenog postupanja u krivičnim stvarima, pripremnog ročišta, sadržaja i mogućnosti ograničenja trajanja završnih reči, titulala prava na ulaganje zahteva za zaštitu zakonitosti i dr.⁴³

Ne ulazeći u konkretan – detaljniji prikaz navedenih i drugih novina koje je doneo ovaj zakonski tekst⁴⁴ može se, posmatrano u kontekstu ovog rada konstatovati da je ZKP iz 2011. god. doneo niz novina koje su načelno posmatrano u funkciji osnovnog cilja procesa reforme – u funkciji stvaranja normativne osnove za dostizanje željenog stepena efikasnosti otkrivanja i dokazivanja izvršenih krivičnih dela, a time i u funkciji njegovog usaglašavanja sa jednim od ključnih standarda krivičnog procesnog zakonodavstva u ovoj oblasti uopšte. Međutim njihova normativna razrada u ne malom broju slučajeva ne samo da nije u toj funkciji, već i svojom praktičnom primenom može da da i potpuno suprotan efekat. Primera za ispravnost ovakve jedne konstatacije je ne mali broj. Ilustracije radi navodi samo neke od njih.

– *Minimiziranje uloge suda u postupku dokazivanja.* Jedna od novina koju je doneo ZKP iz 2011. god., jeste i minimiziranje uloge suda u postupku dokazivanja, odnosno oslobađanje obaveze suda da prikuplja i izvodi dokaze, oslobađanje suda od odgovornosti za izvođenje dokaza i za utvrđivanje istine – potpunog i istinitog činjeničnog stanja nezavisno od aktivnosti stranaka kao tra-

42 Bejatović, S., *Izmeni i dopune ZKP i pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima*, Revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 2/09, str.21-40.

43 Vidi: Bejatović, S., *Organizovani kriminalitet i krivičnopravni instrumenti suprotstavljanja (Stanje u Srbiji i mere unapređenja)*, Zbor. „Suzbijanje organizovanog kriminala kao preduslov vladavine prava”, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2016., str. 63-84.

44 Vidi: Škulić, M., *Novi Zakonik o krivičnom postupku – Očekivanja od primene*, Zbor. „Nova rešenja u kaznenom zakonodavstvu Srbije i njihova praktična primena”, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2013, str. 3-34.

dicionalnog evrokontinentalnog tipa krivičnog postupka. Ovakvim rešenjem u krivični postupak Srbije uvodi se anglosaksonski – adverzijalni stranački postupak, a time i napušta načelo istine kao njegovo dosadašnje ključno obeležje.⁴⁵ Na strankama je sada odgovornost za pribavljanje i izvođenje dokaza, sud je lišen obaveze da istražuje istinu o krivičnoj stvari i stavljen je u položaj da se samo stara o zakonitosti i kontinuitetu glavnog pretresa.⁴⁶ Umesto ranije predviđenih instrumenata utvrđivanja istine (npr. predviđanjem obaveze suda da istinito i potpuno utvrdi činjenice koje su od važnosti za donošenje zakonite odluke ili utvrđivanja sudske istine na osnovu slobodnog sudijskog uverenja i sl.) propisano je da odluku kojom presuđuje krivičnu stvar „sud može zasnivati samo na činjenicama u čiju je izvesnost uveren” (čl. 16. st. 4), pošto prethodno „nepriistrasno oceni izvedene dokaze” (čl. 16. st. 2). Sada sud samo izuzetno po službenoj dužnosti može narediti izvođenje pojedinih dokaza, ali ni tada u cilju utvrđivanja istine već samo radi otklanjanja protivrečnosti ili nejasnoća u već izvedenim dokazima.⁴⁷ Izbacivanje odgovornosti suda za prikupljanje i izvođenje dokaza pa time i za utvrđivanje potpunog i istinitog činjeničnog stanja zasigurno nije u funkciji efikasnosti krivičnog postupka, a time ni u funkciji adekvatnosti državne reakcije na kriminalitet uopšte. Uz to, ovakvo rešenje dovelo je i do nemalog broja nelogičnosti drugih zakonskih rešenja koja takođe nisu u kontekstu efikasnosti krivičnog postupka, a time ni u funkciji adekvatnosti nadležnih državnih organa na polju borbe protiv kriminaliteta što posebno dolazi do izražaja kod njegovih najtežih oblika. Npr. kako objasniti da u situaciji kada sud nema odgovornost za izvođenje i pribavljanje dokaza, a time ni obavezu da utvrđuje istinu u krivičnom postupku, postoji mogućnost pobijanja njegove presude žalbom zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja, tj. zbog nedostataka nastalih prevashodno radnjama krivičnog procesnih stranaka (čl. 437. tač. 3). Drugim rečima: Kako povezati pravo stranaka na pobijanje sudske odluke zbog nedostataka za koje su jedino one odgovorne? Čini se da je svaki komentar suvišan.

– *Odsustvo jasnog koncepta istrage.* Jedno od najaktuelnijih pitanja u radu na reformi krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije jeste pitanje koncepta istrage. I teorija i praksa skoro da su saglasni da od načina rešavanja ovog

45 Bejatović, S., *Krivično procesno pravo*, Sl. glasnik, Beograd, 2016, str. 107-111.

46 Đurđić, V., *Izgradnja novog modela krivičnog postupka Srbije na redefinisanim načelima krivičnog postupka*, Zbor. „Aktuelna pitanja krivičnog zakonodavstva (Normativni i praktični aspekt)”, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2012, str. 74-78.

47 Škulić, M., *Dokazi i dokazni postupak na glavnom pretresu*, Zbor. „Glavni pretres i suđenje u razumnom roku (Regionalna krivičnog procesna zakonodavstva i iskustva u primeni)“, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2015, str. 183-193.

pitanja zavisi, u nemalom stepenu, pitanje efikasnosti ne samo istrage već i efikasnosti krivičnog postupka kao celine⁴⁸ kao jednog od ključnih ciljeva reforme uopšte. Upravo zahvaljujući takvom pristupu, jedna od krucijalnih osobenosti procesa reforme krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije jeste napuštanje sudskog koncepta istrage u ZKP iz 2011. god. i ozakonjenje novog (po stavu zakonodavca) tužilačkog koncepta istrage.

U vezi sa zalaganjem stručne javnosti Srbije za promenu koncepta istrage prisutno je, sasvim opravdano, i shvatanje da tužilački koncept istrage nije bezrezervno u funkciji koja se od njega očekuje. I kod tužilačkog koncepta istrage otvorena su brojna pitanja i od načina njihovog rešavanja zavisi i ostvarenje ciljeva tužilačkog koncepta istrage. Među pitanjima ovog karaktera poseban značaj imaju ona koja se tiču: Organa koji treba da sprovode istragu; Ovlašćenja aktivnih subjekata istrage, odnosno u kom obimu ista treba dati pojedinim subjektima istrage? Zatim, tu je i pitanje: Da li su sudski organi koji sprovode istragu dovoljno stručni iz oblasti kriminalistike čije znanje u ovom postupku najviše dolazi do izražaja? Potom, na koji način zaštititi slobode i prava okrivljenog lica u toku istrage? Ili, koji sistem – model tužilačke istrage je najprikladniji posmatrano sa aspekta kako njene efikasnosti tako i efikasnosti krivičnog postupka kao celine, ali da to ne ide nauštrb međunarodnim aktima i nacionalnim zakonodavstvom zagarantovanih sloboda i prava subjekata istrage, i dr.⁴⁹ U okviru ovih, i ne samo ovih, pitanja, pitanje efikasnosti istrage jedno je od njenih aktuelnijih pitanja uopšte iz razloga što je dobro poznato i nesporno da je efikasno sprovedena istraga jedan od veoma bitnih faktora efikasnosti krivičnog postupka kao celine. Samo u slučajevima normiranja tužilačkog koncepta istrage na načelima svojstvenim njemu on je u funkciji očekivanog. U protivnom toga nema. S obzirom na ovo, postavlja se kao ključno pitanje: Kako normativno razraditi tužilački koncept istrage da bi bio u funkciji ostvarivanja cilja koji se očekuje od njega, a to je efikasnost uz puno poštovanje međunarodnim aktima i nacionalnim zakonodavstvom zagarantovanih sloboda i prava okrivljenog i drugih učesnika istražnog postupka? Postizanje ovako postavljenog cilja

48 Radulović, D., Konceptija istrage u krivičnom postupku u svetlu novog krivičnog procesnog zakonodavstva, Zbor. „Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva”, OEBS Misija u Srbiji, Beograd, 2012, str. 11-23.

49 Vidi: Bejatović, S., Tužilački koncept istrage kao jedno od obeležja savremenog krivičnog procesnog zakonodavstva zemalja bivše SFRJ i u Srbiji, Zbor. „Pravo zemalja u regionu”, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2010, str. 242-265; Radulović, D., Konceptija istrage u krivičnom postupku u svetlu novog krivičnog procesnog zakonodavstva, Zbor. „Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva”, OEBS Misija u Srbiji, Beograd, 2012, 11-23.

moguće je pod uslovom da je tužilački koncept istrage normativno razrađen uz puno poštovanje principa na kojima počiva ovaj koncept.⁵⁰ Obzirom na ovo, kao ključno postavlja se pitanje: Da li je novi koncept istrage u ZKP RS iz 2011. god. razrađen u skladu sa željenim stepenom njegove normativne razrade, odnosno u skladu sa zalaganjem većinskog dela stručne javnosti Srbije, a i šire? Iole ozbiljnija analiza odredaba Zakonika o novom konceptu istrage govori da ne, da je Srbija ZKP iz 2011. god. dobila ne tužilački koncept istrage već koncept paralelne istrage. Ilustracije radi, navodimo samo nekoliko primera. *Prvo*, mogućnost pokretanja istrage dozvoljena je i protiv nepoznatog učinioca; *Drugo*, za pokretanje istrage dovoljan je najniži stepen sumnje – osnov sumnje, tj. isti onaj stepen sumnje koji se traži i za postupanje policije u predistražnom postupku; *Treće*, jedno od najdiskutabilnijih rešenja ove faze postupka u novom ZKP je njegov čl. 301. st. 1, po kojem osumnjičeni i njegov branilac mogu samostalno prikupljati dokaze i materijal u korist odbrane. *Četvrto*, iako je istraga u načelu tužilačka, može da dođe do uključivanja policije u preduzimanju pojedinih dokaznih radnji, pod uslovom da joj to javni tužilac poveri (čl. 299. st. 4. ZKP); *Peto*, pored policije u istragu može da se uključi i sudija za prethodni postupak ukoliko javni tužilac odbije predlog osumnjičenog i njegovog branioca za preduzimanje dokazne radnje ili ako o predlogu ne odluči u roku od osam dana od dana podnošenja predloga. U tom slučaju osumnjičeni i njegov branilac mogu podneti predlog sudiji za prethodni postupak i ako predlog usvoji, sudija za prethodni postupak nalaže javnom tužiocu da preduzme dokaznu radnju u korist odbrane i određuje mu rok za to (čl. 302. ZKP); *Šesto*, predviđena je mogućnost da se u određenim slučajevima za preduzimanje određenih dokaznih radnji uključi i sud u smislu što on sam ne preduzima dokaznu radnju, nego nalaže javnom tužiocu da preduzme dokaznu radnju (čl. 302. st. 1-3. ZKP). Shodno ovakvom rešenju može se zaključiti da javnom tužiocu kao rukovodiocu ne samo predistražnog postupka, nego i istrage, neko drugi (sud) nalaže da preduzme dokaznu radnju i to u korist odbrane. Rešenje više nego diskutabilno.⁵¹

Iznesena i ne samo iznesena rešenja novog koncepta istrage predmet su, čini se sasvim opravdane, nemale kritike stručne javnosti Srbije i kao takva mogu opravdano dovesti u pitanje funkcionisanje novog koncepta istrage u skladu sa očekivanim. Nije mali broj rešenja novog koncepta istrage ovog karakte-

50 Vidi: Bejatović, S., Tužilački koncept istrage kao jedno od obeležja savremenog krivičnog procesnog zakonodavstva zemalja bivše SFRJ i u Srbiji, Zbor. „Pravo zemalja u regionu”, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2010, str. 242-265).

51 Škulić, M. Ilić, G., *Reforma u stilu „jedan korak napred – dva koraka nazad”*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd, 2012, str. 124-136 .

ra. Primera radi navodimo samo tri. *Prvo*, jedan od opšteprihvaćenih stavova kako teorije tako i prakse kada je reč o pokretanju krivičnog postupka, jeste i stav da on mora biti uslovljen ispunjenjem materijalnog uslova konkretizovanog u postojanju činjenica i okolnosti konkretnog krivičnog događaja koje osnovano upućuju na zaključak, ukazuju na to da je određeno – konkretno lice izvršilac krivičnog dela koje mu se stavlja na teret – tj. postojanjem osnovane, a ne samo osnova sumnje. Pokretanje i vođenje krivičnog postupka ne može se zasnivati na pretpostavkama. Mora biti zasnovano na stvarnim – konkretnim podacima. Pitanje je: Da li je samo na osnovu osnovne sumnje (kao što je to slučaj sada) ili i samo na osnovu indicija moguće pokretanje krivičnog postupka s obzirom na sve njegove implikacije? Naše je, i ne samo naše, mišljenje da ne. Ako se ovom doda i činjenica da se u smislu odredbe čl. 7. tač. 1 krivični postupak smatra pokrenutim donošenjem naredbe o sprovođenju istrage, pitanje postaje još aktuelnije, odnosno izneseni stav još opravdaniji; *Drugo*, shodno čl. 295. st. 1. tač. 2. Zakonika, mogućnost pokretanja istrage postoji i protiv „nepoznatog učinioca kada postoje osnovi sumnje da je učinjeno krivično delo“. I ovo rešenje je, čini se više nego opravdano, izloženo kritici. Ono kao takvo ne samo da nema opravdanja, već je i u direktnoj suprotnosti i sa nemalim brojem opšteprihvaćenih rešenja u krivičnom materijalnom i procesnom zakonodavstvu. Tako, na primer, u suprotnosti je sa odredbom čl. 14. st. 1. i 2. KZ RS iz koje jasno proizlazi da „nema krivičnog dela bez krivice“, a pitanje krivice moguće je posmatrati samo u kontekstu konkretnog, a ne nekog nepoznatog lica. Ili, opravdano se mora postaviti i pitanje odnosa ove odredbe sa čl. 286. st. 1. Zakonika u kojoj je, sasvim ispravno, propisano postupanje policije u tzv. predistražnom postupku koji obuhvata i slučajeve „kada postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti, a učinilac krivičnog dela je nepoznat“ i sl.; *Treće*, u st. 1. čl. 301. Zakonika propisano je „osumnjičeni i njegov branilac mogu samostalno prikupljati dokaze u korist odbrane“. U vezi sa ovako datim rešenjem postavljaju se tri pitanja. *Prvo*, da li se na ovaj način u našem krivičnom procesnom zakonodavstvu uvodi ne tužilački model istrage, već paralelna istraga? Da li na ovakav jedan način položaj lica protiv kojeg se sprovodi istraga zavisi od njegovog materijalnog statusa, odnosno da li se na ovakav jedan način pravi razlika među licima protiv kojih se sprovodi istraga prema kriterijumu njihovog imovnog stanja? Zatim tu je i pitanje: Da li su dokazi koje prikupe osumnjičeni i njegov branilac u funkciji zadatka istrage iz st. 2. čl. 295. Zakonika, a time i u skladu sa osnovnim razlogom prelaska sa sudskog na tužilački koncept istrage (njena efikasnost)? U tužilačkom konceptu istrage moraju da budu predviđeni mehanizmi obezbeđenja prikupljanja dokaza kako na štetu, tako i u korist lica protiv kojeg

se sprovodi istraga na način koji će biti u skladu sa njenim zadatkom i njenom efikasnošću. Da li je to slučaj u konkretnom? Mišljenje autora rada je – ne;⁵²

– *Nelogičnosti normiranja pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima*. Jedna od osobenosti procesa reforme kao celine je stalno širenje polja mogućnosti primene pojednostavljenih formi postupanja. Posmatrano u ovom kontekstu ozakonjenje instituta sporazuma o priznanju krivice jedna je od važnijih osobenosti koje je doneo proces reforme. Zakonom o izmenama i dopunama ZKP iz 2009. god. dolazi do njegovog ozakonjenja kao jedne od dominantnih formi postupanja u krivičnim stvarima uopšte. Za relativno kratko vreme sporazum je pokazao svoju punu opravdanost i stalno je prisutan trend širenja njegove primene⁵³. Međutim, za razliku od izvornih rešenja ZKP iz 2011. god., donosi brojne novine u normativnoj razradi ovog instituta. Npr. predviđena je mogućnost primene sporazuma kod svih, pa i najtežih krivičnih dela.⁵⁴ Ili, tu je odsustvo propisivanja minimuma krivične sankcije koja se može predložiti u ponuđenom tekstu sporazuma o priznanju krivičnog dela. Zatim, protiv presude kojom je prihvaćen sporazum o priznavanju krivičnog dela postoji mogućnost ulaganja žalbe i sl. Neupuštajući se u nabranjanje drugih odredaba Zakonika o sporazumu⁵⁵, čini se da se navedene, i ne samo navedene, odredbe kojima je normativno razrađen sporazum u ZKP RS iz 2011. god. ozbiljno mogu staviti pod znak pitanja i da pojedine od njih nisu u funkciji efikasnosti krivičnog postupka kao ključnog razloga normiranja instituta sporazuma. Odnosno, skoro da se može zaključiti da u njegovoj normativnoj razradi nisu, u potrebnoj meri, uzeti u obzir preovlađujući stavovi naše, i ne samo naše, stručne javnosti, kao i relevantni standardi u vezi sa istim. Podsećanja radi, treba i ovde istaći da su navedena pitanja ujedno i najaktuelnija pitanja u stručnoj javnosti kada je reč o sporazumu uopšte. Stav autora jeste puna kriminalno-politička opravdanost ozakonjenja mogućnosti zaključenja sporazuma o priznanju krivičnog dela. Međutim, opravdano se može staviti pod znak pitanja veći broj rešenja njegove normativne razrade u tekstu novog ZKP. Navodimo samo najdiskutabilnija: *Prvo*, iole ozbiljnija analiza radova

52 O drugim kritikama ovog koncepta istrage vidi: Bejatović, S., Tužilački koncept istrage kao jedno od obeležja savremenog krivičnog procesnog zakonodavstva zemalja bivše SFRJ i u Srbiji, Zbor. „Pravo zemalja u regionu”, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2010, str. 242-265.

53 Škulić, M., Novi Zakonik o krivičnom postupku – očekivanja od primene, Zbor. „Nova rešenja u kaznenom zakonodavstvu Srbije i njihova praktična primena”, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2013, str. 33-68.

54 Uporedi čl. 282a prethodnog ZKP i čl. 313. st. 1. novog ZKP RS.

55 O tome opširnije vidi: Zbor. „Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima”, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2015.

posvećenih problematici sporazuma pokazuje da je, sasvim opravdano, standard da sporazum treba da bude vid pojednostavljenog postupanja koji svoju primenu treba da nađe pre svega kod krivičnih dela koja pripadaju grupi tzv. lakšeg i srednjeg kriminaliteta. Uostalom, to je slučaj i sa drugim formama pojednostavljenog postupanja u krivičnim stvarima. U skladu sa iznesenim evropskim standardima, pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima namenjene su rešavanju lakših krivičnih dela, krivičnih dela koja imaju manji stepen društvene opasnosti, što samo po sebi nameće i manje angažovanje materijalnih sredstava i vremena nego u slučajevima kada se radi o težim, a posebno najtežim krivičnim delima. Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima treba da počivaju na načelu srazmernosti između procesne forme i predmeta suđenja, i to tako da u toj diferencijaciji osnovna prava procesnih subjekata predstavljaju graničnu liniju ispod koje se ne sme ići na uprošćavanje procesne forme. S obzirom na ovo, čini se da nije u skladu sa prirodom sporazuma dozvoljavanje mogućnosti njegove primene i za najteža krivična dela. Uz ovo, ovakvim jednim rešenjem stvara se, sasvim nepotrebno, i mogućnost sumnje u njegovu eventualnu zloupotrebu, o čemu se takođe mora voditi računa u njegovom normiranju. *Drugo*, rešenje po kojem nema izričitog propisivanja minimuma ispod kojeg ne može da se predloži krivična sankcija u ponuđenom tekstu sporazuma o priznanju krivičnog dela takođe ozbiljno može da se dovede u pitanje. Pored iznesenih argumenata koji govore u prilog opravdanosti postavljanja i ovakvog jednog pitanja, treba uzeti u obzir i opštu svrhu izricanja krivične sankcije. Potpuno je nesporno da se ona postiže, pored ostalog, samo pod uslovom adekvatno izrečene krivične sankcije. Da li tako nešto garantuje rešenje po kojem i za teška krivična dela može da bude izrečena i blaga, zašto ne reći i najblaža, krivična sankcija, što je moguće pretpostaviti, a što bi bilo u skladu sa čl. 321. st. 1. tač. 3. Zakonika? Stav je autora da komentar nije potreban. *Treće*, obavezan element teksta sporazuma je, pored ostalog, i sporazum o vrsti, meri ili rasponu kazne ili druge krivične sankcije (čl. 314. st. 1. tač. 3). S obzirom na ovakvu formulaciju, može se zaključiti da se stranke mogu sporazumeti samo o rasponu kazne u okviru zakonskog raspona kažnjavanja (npr. kazna od tri do pet godina zatvora), a da se sudu prepusti da u okviru „dogovorenog raspona“ izrekne konkretnu meru kazne određene vrste. Ovakva jedna mogućnost pre svega nije u skladu sa odredbom čl. 317, po kojoj sud presudom prihvata sporazum kada utvrdi da su ispunjeni određeni uslovi. S obzirom na ovo, postavlja se pitanje: Kako sud može prihvatiti sporazum u kojem je u pogledu krivične sankcije dogovoren samo raspon kazne? Koja se kazna u takvim slučajevima izriče u osuđujućoj presudi? Pored ovog, ako se prihvati (a to je moguće prema čl. st. 1. tač. 3. ZKP) da sud u slučajevima kada je u spo-

razumu dogovoren samo raspon kazne može slobodno izreći bilo koju meru kazne u okviru „dogovorenog raspona“ onda se mora postaviti pitanje: Kako sud može izreći bilo koju kaznu, tj. odrediti meru određene vrste kazne ako uopšte nije izvodio dokaze koji se tiču propisanih okolnosti kao parametara odmeravanja kazne? Umesto bilo kakvog komentara, mišljenje autora jeste da je takva jedna mogućnost više nego nelogična. Ako se po ugledu na neka druga zakonska rešenja⁵⁶ želela predvideti mogućnost da se stranke dogovore samo o rasponu kazne, a da se sudu prepusti da, u slučaju prihvatanja sporazuma, u okviru tog raspona izrekne konkretnu meru kazne, onda se morala propisati i obaveza suda da izvede dokaze na osnovu kojih će utvrditi činjenice od kojih zavisi konkretna mera kazne. Četvrto, jedno od rešenja novog ZKP kada je reč o sporazumu o priznavanju krivičnog dela, koje se ozbiljno može staviti pod znak pitanja, posebno u kontekstu načela suđenja u razumnom roku, jeste i rešenje po kojem je predviđena mogućnost ulaganja žalbe protiv presude kojom je prihvaćen sporazum o priznavanju krivičnog dela od strane javnog tužioca, okrivljenog i njegovog branioca. Više je argumenata koji se mogu istaći protiv opravdanosti ovakvog jednog rešenja. Među njima poseban značaj imaju tri. *Prvo*, sporazum o priznavanju krivičnog dela treba da bude institut koji za rezultat svoje primene ima efikasniji krivični postupak. Da li se ovakvim jednim rešenjem to postiže? Sigurno ne. Nasuprot, doprinosi se odugovlačenju postupka, i to bez ikakve potrebe. *Dalje*, razlozi za mogućnost ulaganja žalbe ne samo da nemaju svoje opravdanje, već mogu i da govore o neozbiljnoj pripremljenosti glavnih subjekata pregovaranja i odlučivanja o sporazumu pre svega na ročištu na kojem se odlučuje o sporazumu, što ne bi smelo ni da se pretpostavi.⁵⁷

Ili, kada je reč o skraćenom krivičnom postupku onda i pored opravdanosti širenja polja njegove primene prisutne su i dve čini se ne samo negativnosti, već i kontradiktornosti. Prva dozvoljava mogućnost da se odredbe o skraćenom postupku primenjuju i pred posebnim odeljenjima Višeg suda u Beogradu. Druga nemogućnost primene odredaba o skraćenom krivičnom postupka kod svih krivičnih dela za koja se krivično gonjenje preduzima po privatnoj tužbi.⁵⁸ Veoma je teško,

56 Slučaj pre svega sa SAD (Vidi: Brkić, S., Dogovoreno priznanje (plea bargaining) u angloameričkom pravu, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, 2003, br. 1-2; Damaška, M., Sudbina angloameričkih procesnih ideja u Italiji, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, Vol. 13, 2006, br. 1.

57 O kritikama drugih rešenja sporazma vidi: Zbor. „Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima”, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2015.

58 Bugarski, T., Posebni krivični postupci u novom ZKP-u – skraćeni krivični postupak i ročište za izricanje krivične sankcije, Zbor. „Nova rešenja u kaznenom zakonodavstvu Srbije i njihova praktična primena”, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2013, str. 212-228.

ako ne i nemoguće, naći argumente opravdanosti ovih dvaju rešenja. Zato stav autora da ona nisu ne samo u funkciji efikasnosti krivičnog postupka posmatrano uopšte već ni u skladu sa prirodom ove pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima.

– *Način normiranja pripremnog ročišta.* Jedna od ne malog broja novina uređenja glavnog pretresa prema važećem tekstu ZKP je i uvođenje pripremnog ročišta. Njegov *ratio legis* je zasnovan na adverzijalnoj konstrukciji glavnog pretresa i cilj mu je da se stranke što je moguće ranije u procesno-stadijumskom smislu, izjasne u pogledu svojih „dokaznih intencija“ u odnosu na budući glavni pretres i da se na taj način omogući sudu pred kojim će se glavni pretres odvijati, da na odgovarajući način planira vreme održavanja, trajanje i tok glavnog pretresa, što bi sve trebalo da bude u funkciji njegove efikasnosti⁵⁹. Uz to, na ovaj način se i omogućava obostrano „otvaranje karata,, stranaka u pogledu njihove buduće planirane dokazne aktivnosti na glavnom pretresu. Kao takvo ono predstavlja stadijum krivičnog postupka koji je prema zakonskoj sistematici svrstan među elemente pripremanja za održavanje glavnog pretresa. Po svojoj sadržini se svodi na odgovarajuće izjašnjavanje stranaka o predmetu optužbe, davanje određenih dokaznih obrazloženja, ispoljavanja relevantne dokazne inicijative i uopšte, predstavlja svojevrsno preliminarno „suočavanje“ stranaka pred sudom, primenom načela kontradiktornosti. Uz to, tu je i mogućnost suda da već u toj pripreмноj fazi pre održavanja glavnog pretresa, donese niz važnih odluka, među koje spada i rešenje o obustavi krivičnog postupka, kao vidu njegovog okončanja.⁶⁰

Obaveznost održavanja pripremnog ročišta zavisna je od prirode krivičnog dela posmatranog sa aspekta kriterijuma vrste i iznosa propisane krivične sankcije. Shodno ovom kriterijumu održavanje pripremnog ročišta je obavezno kod krivičnih dela sa propisanom kaznom zatvora od dvanaest godina i više, a kod blažih krivičnih dela (krivična dela za koje je propisana kazna zatvora do dvanaest godina) do njegovog izostanka dolazi u slučaju da predsednik veća smatra da s obzirom na prikupljene dokaze, sporna činjenična i pravna pitanja ili složenost predmeta održavanje pripremnog ročišta nije potrebno (*fakultativnost održavanja*). Inače u cilju efikasnosti glavnog pretresa kao celine određeno je i vreme za određivanje ročišta. Shodno čl. 346. ZKP predsednik

59 Bubalović, T., „Jednakost oružja“ i njegova afirmacija u okviru prava na odbranu (Regionalni komparativni osvrt), Zbor. „Savremene tendencije krivičnog procesnog zakonodavstva u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva (Normativni i praktični aspekti)“, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2012, str. 204-214.

60 Škulić, M., Načelo pravičnog vođenja krivičnog postupka i načelo istine u krivičnom postupku, Pravni život, br. 9, tom I, Beograd, 2010, str. 587-611.

veća je u obavezi da odredi pripremno ročište najkasnije u roku od 30 dana ako je optuženi u pritvoru, odnosno u roku od 60 dana ako je optuženi na slobodi, računajući od dana prijema potvrđene optužnice u sud. U slučaju da ne postupi na ovakav način obavezan je da obavesti o tome predsednika suda koji će preduzeti mere da se pripremno ročište odmah odredi. U slučaju da su javni tužilac, optuženi i njegov branilac postigli sporazum o priznanju krivičnog dela u odnosu na određene tačke optužnice, predsednik veća će odrediti pripremno ročište za deo optužnice koji nije obuhvaćen sporazumom. Inače, četiri su osnovna pravila njegovog održavanja. *Prvo*, na pripremnom ročištu se stranke izjašnjavaju o predmetu optužbe, obrazlažu se dokazi koji će biti izvedeni na glavnom pretresu i predlažu novi dokazi, utvrđuju se činjenična i pravna pitanja koja će biti predmet raspravljanja na glavnom pretresu, odlučuje se o sporazumu o priznanju krivičnog dela, o pritvoru i o obustavi krivičnog postupka, kao i o drugim pitanjima za koja sud oceni da su od značaja za održavanje glavnog pretresa. *Drugo*, pripremno ročište se održava pred predsednikom veća, bez prisustva javnosti. *Treće*, u pozivu za pripremno ročište predsednik veća će upozoriti stranke i oštećenog da se na pripremnom ročištu može održati glavni pretres⁶¹. *Četvrto*, na pripremno ročište shodno se primenjuju odredbe o glavnom pretresu, osim ako Zakonikom nije drugačije određeno (čl. 345. st. 1-4).

Polazeći od iznesenih, kao i drugih osobenosti pripremnog ročišta u stručnoj javnosti Srbije prisutno je, čini se sasvim opravdano, shvatanje da je ono kao takvo, zbog svoje izuzetne komplikovanosti nekorisno i da nije ne samo u funkciji efikasnosti glavnog pretresa, već i da nepotrebno odugovlači postupak. Obzirom na ovo čini se opravdanim zalaganje za ukidanje održavanja pripremnog ročišta i iznalažanje boljeg i efikasnijeg sistema sudske kontrole optužnice koje bi bilo u skladu sa promenjenim konceptom istrage⁶².

– *Sistem pravnih lekova i (ne)efikasnost krivičnog postupka*. Proces reforme krivičnog procesnog zakonodavstva doneo je niz novina i kod sistema pravnih lekova. Određeni broj novina je u funkciji normativne osnove za povećanje efikasnosti krivičnog postupka, a time i adekvatnosti državne reakcije na kriminalitet. Slučaj npr. sa obavezom presuđenja od strane drugostepenog suda ako je u istom predmetu prvostepena presuda već jedanput ukidana. Ili, tu je i propisivanje rokova za postupanje – odlučivanje po

61 U slučaju ovakvog održavanja glavnog pretresa postavlja se pitanje odnosa čl. 345. st. 3. prema kojem se pripremno ročište održava bez prisustva javnosti i odredbe čl. 362. st. 1. prema kojoj je javnost glavnog pretresa pravilo (Glavi pretres je javan).

62 Bejatović, S., Glavni pretres i njegov doprinos obezbeđenju suđenja u razumnom roku, Zbor. „Glavni pretres i suđenje u razumnom roku (Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni)“, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2015, str. 9-33.

uloženom pravnom leku i sl⁶³. No, sa druge strane postoje i rešenja koja nisu u funkciji cilja predviđanja mogućnosti prava na upotrebu pravnog leka, a time ni u funkciji efikasnog rešenja krivične stvari. Slučaj npr. sa institutom odlučivanja prvostepenog suda povodom uložene žalbe. Suština instituta se ogleda u tome da u slučaju da su u žalbi iznete činjenice i predloženi novi dokazi koji prema oceni predsednika veća prvostepenog suda mogu doprineti svestranom raspravljanju predmeta dokazivanja, veće će ponovo otvoriti glavni pretres i nastaviti dokazni postupak. Protiv nove presude prvostepenog suda kojom je potvrđena ili preinačena ranija presuda može se izjaviti žalba u skladu sa odredbama Zakonika (čl. 443. st. 2-4). Rešenje predstavlja do sada potpuno neuobičajeni zakonski mehanizam sa stanovišta našeg dosadašnjeg krivičnog postupka i nije sasvim jasan *ratio legis* takve zakonske mogućnosti. Verovatno je želja zakonodavca da na takav način rastereti drugostepeni sud i ubrza postupak. No imajući u vidu da se protiv nove presude prvostepenog suda kojom je potvrđena ili preinačena ranija presuda može izjaviti žalba opravdano je pitanje koliko se ovakvim jednim rešenjem postiže taj cilj. Slično je i sa nesaglasnosti pojedinih osnova mogućnosti izjavljivanja žalbe (Pogrešno ili nepotpuno utvrđeno činjenično stanje kao žalbeni osnov) i poprilično pasivnom ulogom suda u utvrđivanju činjeničnog stanja uopšte.⁶⁴

X
X X X

Analiza pitanja koja čine sadržinu rada jasno pokazuje dve stvari. Prvo postojanje ne malog broja međunarodnih pravnih standarda u oblasti krivičnog procesnog prava, standarda koji poprimaju sve više karakter univerzalnosti. Drugo, postojanje niza argumenata koji ukazuju na neophodnost inkorporiranja ovih standarda i u nacionalna krivičnoprocesna zakonodavstva. Obzirom na ovo, posmatrano sa aspekta Republike Srbije, sasvim je opravdan stav njenih nadležnih organa i njene stručne javnosti da svoje krivičnoprocesno zakonodavstvo usaglasi sa ovim standardima.

63 Vidi: Škulić, M., Žalba kao redovan pravni lek (Pojam, vrste i osnovne karakteristike), Zbor. „Pravni lekovi u krivičnom postupku (Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni)”, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, 2016, str. 117-146.

64 Opširnije vidi: Bejatović, S., Pravni lekovi u krivičnom postupku kao instrumenti zakonitosti rešenja krivične stvari (Pojam, vrste, stanje i iskustva u primeni), Zbor. „Pravni lekovi u krivičnom postupku (Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni)”, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, 2016, str. 9-30.

Završena analiza nekih od rešenja pozitivnog krivičnog procesnog zakonodavstva Republike Srbije govori da je njegov ne mali broj rešenja, načelno posmatrano, u skladu sa ovim standardima. Međutim, ako se ova problematika posmatra sa aspekta konkretne normativne razrade niza načelno opravdanih rešenja dolazi se do sasvim drugačijeg zaključka. Ne mali broj načelno opravdanih instituta i drugih rešenja nisu normirana na način koji ih stavlja u funkciju pre svega željenog stepena efikasnosti krivičnog postupka, a time i potrebnog stepena usaglašenosti sa iznesenim standardima u ovoj oblasti. Broj takvih rešenja nije mali (slučaj npr. sa novim konceptom istrage, ne malim brojem pitanja pojednostavljenih formi postupanja, sistemom pravnih lekova i sl.). Obzirom na ovo, a u cilju što potpunije harmonizacije krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije sa ovim standardima neophodno je nastaviti rad na reformi krivičnog procesnog zakonodavstva i u tom radu obratiti posebnu pažnju upravo otklanjanju ovih nedostataka i njihovom normiranju u skladu sa iznesenim standardima, svakako uz prilagođavanje našim uslovima.

Literatura

- Banović, B., Evropski nalog za hapšenje, Zbor. „Krivično zakonodavstvo Srbije i standardi Evropske unije,” Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2010.
- Banović, B., Posebne dokazne radnje i novi ZKP, Zbor. „Aktuelna pitanja krivičnog zakonodavstva (Normativni i praktični aspekt)“, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2012.
- Banović, B., Policija i nova rešenja u ZKP, Zbor. „Nova rešenja u kaznenim zakonodavstvu i njihiva praktična primena“, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu“, Beograd, 2013.
- Bejatović, S., Međunarodni pravni standardi u oblasti krivičnog procesnog prava i način njihove implementacije u Zakonik o krivičnom postupku, Zbor. „Zakonodavni postupak i kazneno zakonodavstvo“, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2009.
- Bejatović, S., Krivičnopravni instrumenti suprotstavljanja terorizmu i drugim krivičnim delima nasilničkog karaktera, Zbor. „Terorizam i druga krivična dela nasilničkog karaktera i krivičnopravni instrumenti suprotstavljanja“, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Teslić, 2016.
- Bejatović, S., Pravni lekovi u krivičnom postupku kao instrumenti zakonitosti rešenja krivične stvari (Pojam, vrste, stanje i iskustva u primeni), Zbor. „Pravni lekovi u krivičnom postupku (Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni)“, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, 2016.

- Bejatović, S., Oduzimanje nezakonito stečene imovine i prevencija kriminaliteta, Zbor. „Krivične i prekršajne sankcije i mere: Izricanje, izvršenje i uslovni otpust“, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2016.
- Bejatović, S., Efikasnost krivičnog postupka kao međunarodni pravni standard (Poglavlje 23 i krivično procesno zakonodavstvo Srbije-Norma, praksa i mere unapređenja), Zbor. „Evropske integracije i kazneno zakonodavstvo (Poglavlje 23-Norma, praksa i mere unapređenja)“, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2016.
- Bejatović, S., Organizovani kriminalitet i krivičnopravni instrumenti suprotstavljanja (Stanje u Srbiji i mere unapređenja), Zbor. „Suzbijanje organizovanog kriminala kao preduslov vladavine prava“, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2016.
- Bejatović, S., Krivičnopravni instrumenti suprotstavljanja terorizmu i drugim krivičnim delima nasilničkog karaktera, Zbor. „Terorizam i druga krivična dela nasilničkog karaktera i krivičnopravni instrumenti suprotstavljanja“, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Teslić, 2016.
- Bejatović, S., Kaznena politika i reforma krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije (doslednost ili ne), Zbor. „Krivično zakonodavstvo – De lege lata et de lege ferenda“, Banja Luka, 2015.
- Bejatović, S., Krivičnoprocesni instrumenti efikasnosti borbe protiv kriminaliteta (normativni i praktični aspekt). Pravna riječ, br. 44/2015.

4. Banja Luka

- Bugarski, T., Osnovi ulaganja žalbe i zakonitost rešenja krivične stvari, Zbor. „Pravni lekovi u krivičnom postupku – Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva, iskustva u primeni i mere unapređenja“, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, 2016.
- Bubalović, T., Odluke višeg suda o žalbi protiv kaznene presude – Zakonsko uređenje i neka iskustva u praksi sudova Republike Hrvatske, Zbor. „Pravni lekovi u krivičnom postupku – Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva, iskustva u primeni i mere unapređenja“, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, 2016.
- Ćirić, J., Srpsko i evropsko krivično pravo, Zbor. „Krivično zakonodavstvo Srbije i standardi E-vropske unije“, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2010.
- Đurđić, V., Izgradnja novog modela krivičnog postupka Srbije na redefinisanim načelima krivičnog postupka, Zbor. „Aktuelna pitanja krivičnog zakonodavstva“, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2012.

- Đurđić, V., Evropski standardi zaštite sloboda i prava osumnjičenih i okrivljenih, Zbor. „Krivično zakonodavstvo Srbije i standardi Evropske unije”, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2010.
- Đurđević, Z., Lisabonski ugovor: prekretnica u razvoju kaznenog prava u Evropi, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol. 15, br.2/2008
- Radulović, D., Sistem pravnih lekova i reforma Zakonika o krivičnom postupku Crne Gore (norma i praksa), Zbor. „Pravni lekovi u krivičnom postupku – Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva, iskustva u primeni i mere unapređenja“, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, 2016.
- Ilić, G., Javni tužilac kao jedini subjekat prava na podnošenje zahteva za zaštitu zakonitosti – Da ili ne?, Zbor. „Pravni lekovi u krivičnom postupku – Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva, iskustva u primeni i mere unapređenja“, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, 2016.
- Ilić, G., Krivično procesno zakonodavstvo Republike Srbije i standardi Evropske unije, Zbor. „Krivično zakonodavstvo i standardi Evropske unije“, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2010.
- Ivičević Karas, E., Sustav pravnih lijekova i reforma hrvatskog kaznenog postupka (Osnovne značajke i iskustva u primjeni), Zbor. „Pravni lekovi u krivičnom postupku – Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva, iskustva u primeni i mere unapređenja“, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, 2016.
- Lažetić-Bužarovska, G., Reforma krivičnog procesnog zakonodavstva Makedonije i sistem pravnih lekova (zakon i praksa), Zbor. „Pravni lekovi u krivičnom postupku – Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva, iskustva u primeni i mere unapređenja“, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, 2016.
- Sieber, U., Die Zukunft des Europäischen Strafrechts, Sonderdruck aus Band 121/2009, Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 2009.
- Simović, M., Internacionalizacija suzbijanja organizovanog kriminaliteta, Zbor. „Suzbijanje organizovanog kriminala kao preduslov vladavine prava“, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2016.
- Simović, M., Ustavno pravo na žalbu u krivičnim stvarima: Međunarodni standardi i praksa u Bosni i Hercegovini, Zbor. „Pravni lekovi u krivičnom postupku – Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva, iskustva u primeni i mere unapređenja“, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, 2016.
- Tiedemann, K., Die Europaisierung des Strafrechts, u: Kreuzer, Scheuing, Sieber; Die Europaisierung der mitgliedstaatlichen Rechtsordnungen in der Europäischen Union, Baden-Baden, 1977
- Fišer, Z., Pravni lekovi u krivičnom postupku u Sloveniji, Zbor. „Pravni lekovi u krivičnom postupku – Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva,

- iskustva u primeni i mere unapređenja“, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, 2016.
- Škulić, M., Žalba kao redovan pravni lek (Pojam, vrste i osnovne karakteristike), Zbor. „Pravni lekovi u krivičnom postupku (Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni)“, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, 2016.
 - Škulić, M., Novi Zakonik o krivičnom postupku – Očekivanja od primene, Zbor. „Nova rešenja u kaznenom zakonodavstvu Srbije i njihova praktična primena“, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2013
 - Škulić, M., Odnos načela istine i pojednostavljenih formi krivičnog postupka, Zbor. „Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, 2013.
 - Škulić, M./Ilić, G., Reforma u stilu „Jedan korak napred – dva koraka nazad“, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd, 2012.

Professor Stanko BEJATOVIĆ,
Faculty of law, University of Kragujevac

**EUROPEAN LEGAL STANDARDS IN THE FIELD OF CRIMINAL
PROCEDURAL LAW AND THE INDISPENSABILITY OF THEIR
IMPLEMENTATION INTO THE NATIONAL LEGISLATION**

The subject matter of this paper is the critical analysis of the three groups of issues. The first deals with the notion and the variety of the international legal standards in the field of Criminal Procedural Law. The author's main conclusion is that numerous standards with almost universal character exist on the level of the international community as a whole. Having said that, the author further explains the reasons which justify the necessity of the implementation of those standards in the national legislations regardless of the type of the legal system in question (continental or Anglo-Saxon). Finally, the third group of questions is devoted to the analysis of the degree of implementation of certain standards in the positive criminal procedural legislation in Serbia (those related to the efficiency of criminal proceedings, diversity principle, the concept of investigation, protection of the human rights and freedoms of defendants, the right to appeal, the system of legal remedies and the measures for ensuring the presence of the accused at the trial). The author has devoted special consideration to articulating desirable ways of further implementation of those standards into the Serbian legislation with particular emphasis on the need for the adoption of the new Criminal Procedure Code.

Key words: *International legal standards, Criminal Procedural legislation; Serbia, Criminal Procedure, Criminal Procedure Code, Legal System, Implementation, Investigation, Diversion of Criminal proceed.*